

SUN'YI INTELLEKTNING IQTISODIYOT VA MOLIYA SOHASIGA TA'SIRI

Abdinabiyeva Dildora Eshmurod qizi

Alfraganus universiteti 3-bosqich talabasi

Kurbonov Jasurbek Pozilovich

Ilmiy rahbar: iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent,

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22248097>

Annotatsiya. Mazkur maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiyot va moliya sohasiga ko'rsatayotgan ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Xususan, sun'iy intellektning ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, moliyaviy xizmatlarni avtomatlashtirish, bank tizimida risklarni boshqarish, investitsiya faoliyatini takomillashtirish hamda iqtisodiy qarorlar qabul qilish jarayonidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, sun'iy intellektni joriy etish bilan bog'liq mavjud muammolar va istiqbolli rivojlanish yo'nalishlari tahlil qilinib, ushbu texnologiyalardan samarali foydalanish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, raqamli iqtisodiyot, moliya, bank tizimi, fintech, avtomatlashtirish, iqtisodiy samaradorlik, investitsiya, risklarni boshqarish, innovatsion texnologiyalar.

Annotation. This article examines the impact of artificial intelligence on the economy and financial sector. It analyzes the role of artificial intelligence in improving production efficiency, automating financial services, managing banking risks, enhancing investment activities, and supporting economic decision-making. The study also discusses the challenges and future prospects of implementing artificial intelligence and provides recommendations for its effective application in the economy and financial system.

Keywords: artificial intelligence, digital economy, finance, banking system, fintech, automation, economic efficiency, investment, risk management, innovative technologies.

XXI asrda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida sun'iy intellekt (Artificial Intelligence – AI) iqtisodiyotning deyarli barcha tarmoqlarida keng qo'llanila boshladi. Ayniqsa, iqtisodiyot va moliya sohalarida sun'iy intellektidan foydalanish boshqaruv jarayonlarini takomillashtirish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish hamda tezkor va aniq qarorlar qabul qilish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Bugungi kunda sun'iy intellekt iqtisodiy taraqqiyotning muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etilib, ko'plab davlatlarda raqamli transformatsiyaning asosiy yo'nalishiga aylangan [1]. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiyotga joriy etilishi mehnat unumdorligini oshirish, biznes jarayonlarini

optimallashtirish va innovatsion rivojlanishni jadallashtirishga xizmat qilmoqda. Yirik kompaniyalar va moliyaviy institutlar katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish, bozor tendensiyalarini prognozlash, mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash hamda moliyaviy xavflarni baholashda sun'iy intellekt imkoniyatlaridan keng foydalanmoqda [2]. Moliya sohasida sun'iy intellektning qo'llanilishi bank xizmatlarini avtomatlashtirish, kredit risklarini baholash, firibgarlik holatlarini aniqlash, investitsiya portfellarini boshqarish va mijozlarga individual moliyaviy xizmatlar ko'rsatish imkonini bermoqda. Ayniqsa, fintech kompaniyalari tomonidan sun'iy intellekt asosidagi innovatsion yechimlarning joriy etilishi moliyaviy xizmatlarning sifati va tezkorligini sezilarli darajada oshirmoqda. Natijada mijozlar uchun qulaylik yaratilishi bilan bir qatorda moliyaviy tashkilotlarning operatsion xarajatlari ham kamaymoqda [3]. O'zbekiston Respublikasida ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va sun'iy intellekt texnologiyalarini iqtisodiyotning turli tarmoqlariga joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Davlat boshqaruvi, bank tizimi, soliq va bojxona organlari hamda boshqa iqtisodiy sohalarida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha qator dasturlar hayotga tatbiq etilmoqda. Bu esa iqtisodiy jarayonlarning shaffofligini ta'minlash, inson omilini kamaytirish va boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda [4].

Shu bilan birga, sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, axborot xavfsizligini ta'minlash, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, malakali mutaxassislar yetishmasligi, sun'iy intellektidan foydalanishni huquqiy jihatdan tartibga solish hamda texnologik infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi mazkur yo'nalishdagi asosiy muammolar qatoriga kiradi. Mazkur muammolarni bartaraf etish sun'iy intellektning iqtisodiyot va moliya sohasidagi imkoniyatlaridan to'liq foydalanish uchun muhim ahamiyat kasb etadi [5].

Asosiy qism

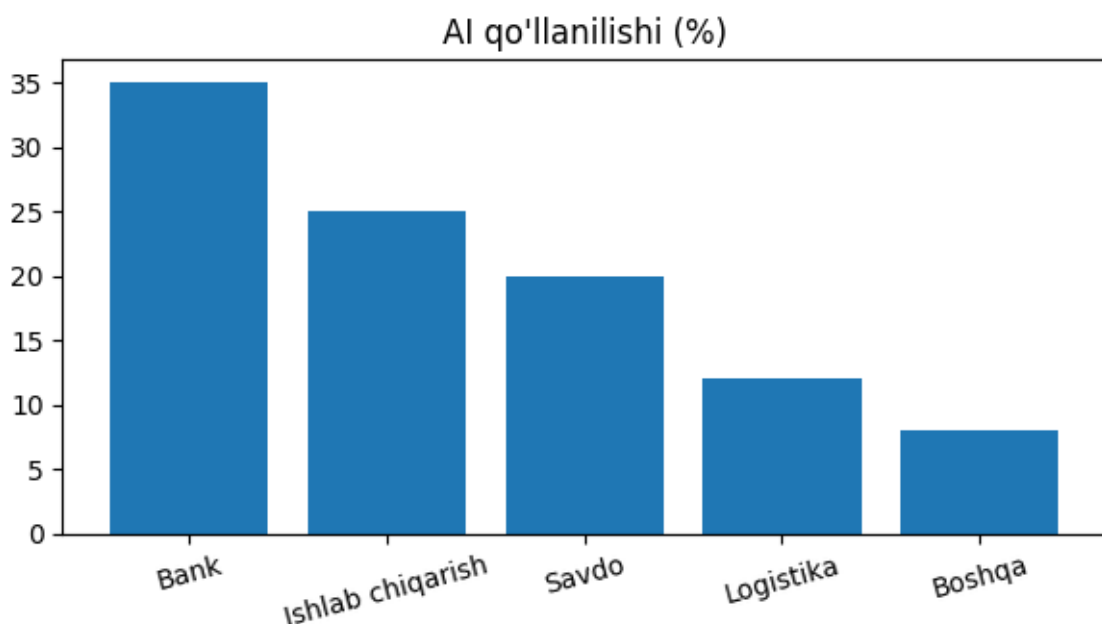
Sun'iy intellekt zamonaviy axborot texnologiyalarining eng istiqbolli yo'nalishlaridan biri bo'lib, iqtisodiyot va moliya tizimining deyarli barcha sohalarida keng qo'llanilmoqda. Sun'iy intellekt katta hajmdagi ma'lumotlarni qisqa vaqt ichida tahlil qilish, iqtisodiy jarayonlarni prognozlash va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda yuqori aniqlikni ta'minlaydi. Shu sababli ko'plab davlatlar sun'iy intellektni iqtisodiy rivojlanishning muhim omili sifatida e'tirof etib, uni milliy taraqqiyot strategiyalariga kiritmoqda [7]. Iqtisodiyotda sun'iy intellektning asosiy afzalliklaridan biri ishlab chiqarish samaradorligini oshirishdir. Korxonalar sun'iy intellekt yordamida ishlab chiqarish jarayonlarini

avtomatlashtirish, resurslardan oqilona foydalanish hamda mahsulot tannarxini kamaytirishga erishmoqda. Mashinali o'qitish (Machine Learning) algoritmlari ishlab chiqarishdagi nosozliklarni oldindan aniqlash, logistika jarayonlarini optimallashtirish va talab hajmini prognoz qilish imkonini beradi. Natijada korxonalarning xarajatlari kamayib, raqobatbardoshligi ortadi. Sun'iy intellekt moliya sohasida ham tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Banklar va boshqa moliyaviy tashkilotlar kredit ajratish, mijozlarning to'lov qobiliyatini baholash, firibgarlik holatlarini aniqlash hamda moliyaviy risklarni boshqarishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan keng foydalanmoqda. Algoritmlar katta hajmdagi moliyaviy ma'lumotlarni real vaqt rejimida tahlil qilgani sababli inson omili bilan bog'liq xatolar kamayadi va qarorlar qabul qilish tezligi oshadi [3].

So'nggi yillarda fintech kompaniyalarining rivojlanishi sun'iy intellektning moliyaviy xizmatlardagi ahamiyatini yanada kuchaytirdi. Mobil bank ilovalari, virtual yordamchilar (chatbotlar), avtomatik investitsiya platformalari va raqamli to'lov tizimlari mijozlarga tezkor, qulay va xavfsiz xizmat ko'rsatish imkonini bermoqda. Sun'iy intellekt asosidagi chatbotlar mijozlarning murojaatlariga 24 soat davomida javob berishi, moliyaviy maslahatlar taqdim etishi hamda operatsiyalarni avtomatik amalga oshirishi orqali xizmat ko'rsatish sifatini sezilarli darajada oshirmoqda [4].

1-diagramma

Manba: Xalqaro tahliliy hisobotlar asosida.

Sun'iy intellekt investitsiya faoliyatida ham muhim rol o'ynamoqda. Investorlar sun'iy intellekt algoritmlari yordamida moliya bozoridagi tendensiyalarni tahlil qilish, aksiyalar narxining o'zgarishini prognozlash va

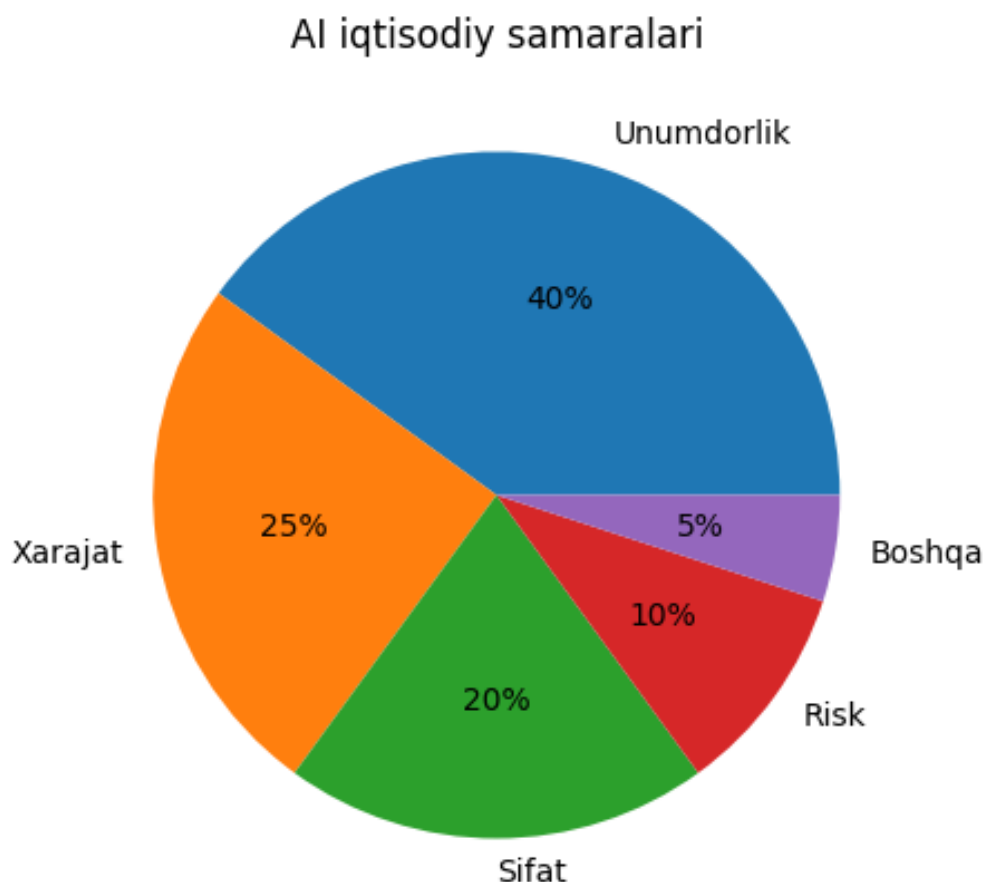
investitsiya portfellarini boshqarish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bu esa investitsiya qarorlarining aniqligini oshirib, moliyaviy tavakkalchilikni kamaytirishga xizmat qiladi [6].

Shuningdek, davlat iqtisodiyotini boshqarishda ham sun'iy intellektning o'рни tobora ortib bormoqda. Soliq ma'murchiligini takomillashtirish, davlat xarajatlarini monitoring qilish, iqtisodiy ko'rsatkichlarni prognozlash va byudjet mablag'laridan samarali foydalanishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish boshqaruv samaradorligini oshiradi. Raqamli platformalar orqali iqtisodiy ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish davlat organlariga strategik qarorlarni asosli qabul qilish imkonini yaratadi [7].

O'zbekistonda ham sun'iy intellektni iqtisodiyotning turli tarmoqlariga joriy etish bo'yicha izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Bank tizimida kredit skoringi, biometrik identifikatsiya, onlayn to'lov xizmatlari va mijozlar bilan ishlash jarayonlarida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish kengaymoqda. Bundan tashqari, elektron hukumat tizimi, soliq organlari va bojxona xizmatlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali davlat xizmatlarining sifati oshirilmoqda [8]. Biroq sun'iy intellektni iqtisodiyot va moliya sohalarida qo'llash bilan bog'liq ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, kiberxavfsizlikni ta'minlash, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, algoritmlarning shaffofligi, malakali mutaxassislar yetishmasligi hamda sun'iy intellektni huquqiy jihatdan tartibga solish masalalari dolzarb hisoblanadi. Bundan tashqari, ayrim kasblarning avtomatlashtirilishi mehnat bozorida tarkibiy o'zgarishlarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli sun'iy intellektni joriy etish bilan bir qatorda aholini yangi kasblarga qayta tayyorlash va raqamli ko'nikmalarni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega [9].

2-diagramma

Manba: PwC va McKinsey tahliliy hisobotlari asosida.

Umuman olganda, sun'iy intellekt iqtisodiyot va moliya sohalarida samaradorlikni oshirish, xarajatlarni kamaytirish, risklarni boshqarish va innovatsion rivojlanishni jadallashtirishning muhim vositasiga aylanmoqda. Kelgusida ushbu texnologiyalardan oqilona va xavfsiz foydalanish iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biri bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt zamonaviy iqtisodiyot va moliya sohasining ajralmas tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Mazkur texnologiya ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, mehnat unumdorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish hamda iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish imkonini yaratmoqda. Ayniqsa, katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish va aniq prognozlar tuzish imkoniyati sun'iy intellektning iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyatini yanada oshirmoqda. Moliya sohasida sun'iy intellektidan foydalanish bank xizmatlarini takomillashtirish,

kredit risklarini baholash, firibgarlik holatlarini aniqlash, investitsiya qarorlarini qabul qilish hamda mijozlarga ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Natijada moliyaviy tashkilotlarning operatsion samaradorligi oshib, xizmat ko'rsatish jarayonlari tezlashmoqda va inson omili bilan bog'liq xatolar kamaymoqda. O'zbekiston Respublikasida ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va sun'iy intellekt texnologiyalarini turli tarmoqlarga joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bank-moliya tizimi, davlat xizmatlari, soliq va bojxona organlarida raqamli texnologiyalarning qo'llanilishi iqtisodiy boshqaruv samaradorligini oshirish, xizmatlar sifati va shaffofligini ta'minlashga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu esa mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirish va innovatsion rivojlanishni jadallashtirish uchun muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt iqtisodiyot va moliya sohasida samaradorlikni oshirish, innovatsiyalarni rag'batlantirish, xarajatlarni qisqartirish va iqtisodiy o'sishni jadallashtirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Kelgusida ushbu texnologiyalarni mas'uliyatli va samarali joriy etish, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish hamda raqamli infratuzilmani takomillashtirish orqali iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi va aholining turmush darajasini yanada yaxshilashga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4996-son qarori. – Toshkent, 2021.
- 2.Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. 4th Edition. – Pearson Education, 2021.
- 3.Mishkin F.S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. 13th Edition. – Pearson, 2022.
- 4.World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2025. – Geneva, 2025.
- 5.McKinsey Global Institute. The State of AI: Global Survey Report. – New York, 2024.
- 6.PwC. Sizing the Prize: What's the Real Value of AI for Your Business and How Can You Capitalise? – London, 2024.
- 7.O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi. Raqamli iqtisodiyot va sun'iy intellektni rivojlantirish bo'yicha tahliliy hisobot. – Toshkent, 2024.
- 8.O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul-kredit siyosati sharhi. – Toshkent, 2025.
- 9.International Monetary Fund (IMF). Artificial Intelligence and the Future of Work. – Washington, D.C., 2024.

SCIENCE AND INNOVATION IN THE EDUCATION SYSTEM

International scientific-online conference

10.OECD. Artificial Intelligence, Productivity and the Future of Work. – Paris:
OECD Publishing, 2024.

